

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Centrala teorier inom beteendemedicin

- Teorier bl.a. inom fysiologi (ex. tränings-, andnings-, smärtfysiologi), andra medicinska teorier (ex. perception)
- Teorier om motorisk kontroll
- Respondenta- och operantainläringsteorierna
- Socialkognitiv teori
- Teorin om förändringsstadier
- + några till

A red toolbox with a black handle and a black label that reads 'REPARATÖRSBILÅDAN'.

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Beteende, definition

Vad är beteende?

- Rörelse eller aktivitet hos en individ som kan observeras eller mätas

- Yttre (kan observeras och mätas)
  - Motoriskt beteende
- Inre (kan inte observeras men mätas)
  - Kognitioner
  - Emotioner
  - Fysiologiska händelser
- Verbalt
- Icke-verbalt

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Beteende

- Beteende är samlingsnamn för något man:
  - Gör
  - Säger
  - Tänker
- Beteenden definieras i relation till:
  - Specifika situationer (omgivning)
  - Specifika mål
- Beteenden kan beskrivas i termer av:
  - Överskott
  - Underskott

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Beteende

- "Död mans test"
- Beteende är en reaktion på något (respons) och styrs av konsekvenser (operant)
obs! kortsiktiga konsekvenser kan förstärka beteendet mer än långsiktiga

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Vad är beteende och vad är inte beteende

~~Personlighet: optimistisk/pessimistisk,
slarvig/ordentlig, livlig/stillsam~~

Beteende:
Säger
Tänker
Gör

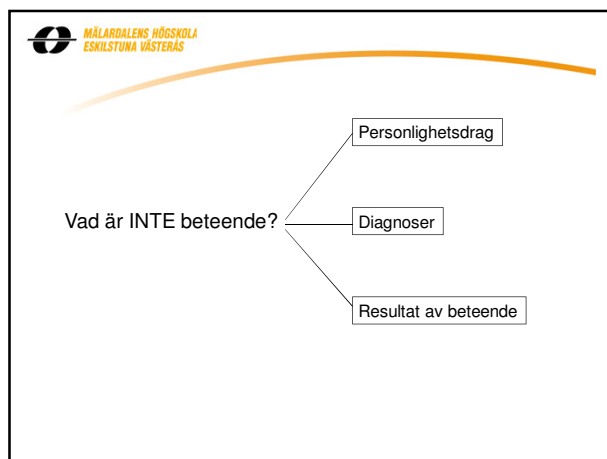
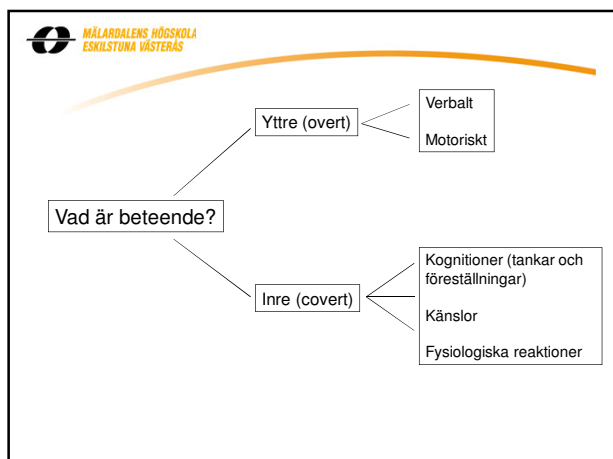

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Vad är beteende och vad är inte beteende

~~Tillstånd/diagnoser~~

- Ont i huvudet
- Nedsatt rörlighet i knät
- Stroke
- Kronisk obstruktiv lungsjukdom

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Exempel

Beteenden av intresse inom sjukgymnastik

- Höftprotes: stå på det nyopererade benet dagen efter operationen
- Obstruktiv lungsjukdom: Gå promenad med väninna i skogen
- Stroke: resa sig upp från stol hemma
- Ont i ryggen: flytta stekpannan från spisen till diskhon
- Hjärtinfarkt: gå upp för trappan till andra våningen hemma
- Rullstolsburen: köra rullstolen över trottoarkant

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

"Varför gör dom på detta viset"

Varför kan inte Lena resa sig från stolen?

- Stolen för låg
- För svag i benen
- Rädd för att ramla
- Vet inte hur hon ska göra
- Upplever inte som viktigt (vårdpersonalen sköter förflyttningen)
- osv

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Forts beteende

- Ett beteende är specifikt knutet till situationen och personen.

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Beteendelinäring=förändras

Adaption, anpassning, överlevnad, association

- Börja med något
- Sluta med något
- Öka
- Minska
- Fortsätta

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Aktuell evidens

- Psykosociala faktorer kan förutsäga utfallet i stor utsträckning**
Ex. Self-efficacy, rörelserädsla
(Ayre et al 2001, Denison et al 2004)
- Fysisk aktivitet är en viktig komponent i behandling**
(FYSS 2003, SBU 2006 och 2007)
- Beteendemedicinskt inriktad sjukgymnastik för personer med långvarig smärta ökar aktivitetsförmåga och delaktighet - upp till 5 år efter behandling**
(SBU 2010, Socialstyrelsens riktlinjer 2011)

Enbart kunskap medför **inte** beteendeförändring
(SBU 2007)

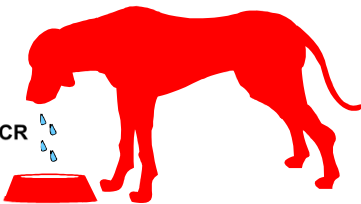
MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Inläring av beteende

Respondent och operant inläring

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

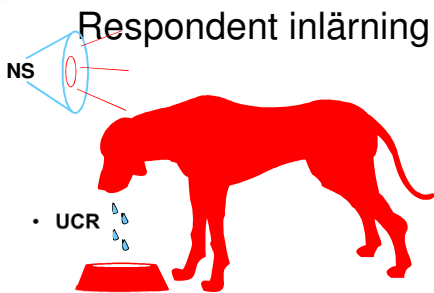
Respondent inläring

- UCR
- UCS

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

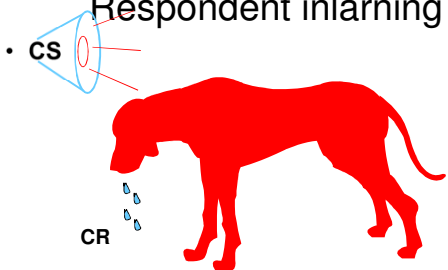
Respondent inläring

- UCR
- UCS

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Respondent inlärning

• CS

CR

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Respondent inlärning

- UCS (mat) → UCR (saliv)
- UCS (mat) + CS (ton) → UCR (saliv)
- CS (ton) ensam → CR (saliv)

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Exempel

- Cancerpatienter som blir illamående vid synen/lukten av sjukhuset där de har behandlats med cellgiftsbehandling
- Mjölktillförselreflexen när mammor hör ett barns gråtande.

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Slutsats

- Fysiska symptom kan inläras genom **association**
- CS får rollen av 'prediktor'
  - Tonen associeras med mat
  - Barns gråtande associeras med amning
  - Gäller symptom såsom andnöd, svettningar, muskelspänning, hjärtklappning etc etc

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Operant inlärning

Beteendet kontrolleras av sina konsekvenser

"Operanter" är beteenden som produceras spontant (jämför "respons", som framkallas av omgivningen)

Operanter föregår konsekvenser

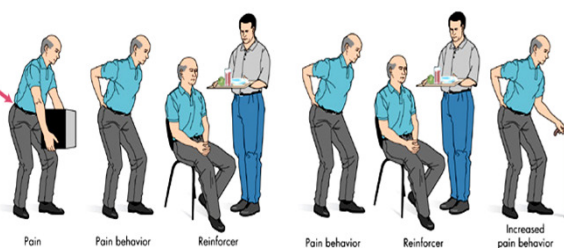
Konsekvenser: förstärkning eller bestraffning

Förstärkning ökar sannolikheten att beteendet upprepas

Besträffning minskar sannolikheten att beteendet upprepas

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Operant inlärning

Pain

Pain behavior

Reinforcer

Pain behavior

Reinforcer

Increased pain behavior

Konsekvenser

- **Förstärkning** = något behagligt läggs till eller man slipper något obehagligt
Ex. Slipper smärta om jag ligger ner
- **Bestraffning** = något obehagligt läggs till eller en behaglig konsekvens uteblir
Ex. Kan inte delta i middagen om jag ligger ner

Funktionell beteendeanalys

- S • Situation
- I • Individfaktorer
- R • Respons (Beteende)
- K • Konsekvenser

Interpersonella teorier och modeller

Den interpersonella omgivningen är bland de mest kraftfulla källorna till inflytande på hälsorelaterat beteende och hälsostatus

- ▶ Social Cognitive Theory
- ▶ Intrapersonell nivå:
The Transtheoretical Model = TTM
The Health Belief Model = HBM

27

SOCIAL- KOGNITIV TEORI

Inbegriper: Respondent, operant inlärning, social inlärning, kognitiva-beteendepprinciper, förväntnings-värde teorier (expectancy-value)

(Bandura 1987)

28

Social kognitiv teori

- Beteende drivs av föreställningar om konsekvenser.

29

SELF-EFFICACY

SELF-EFFICACY definieras som individens övertygelse om sin förmåga att mobilisera de **kognitiva, motivations- och beteendepressur**er som behövs för att framgångsrikt klara av **en specifik uppgift i ett givet sammanhang (trots upplevda svårigheter)**

30

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Self-efficacy

Föreställningar om den egna förmågan att klara av beteendet

Föreställningar om hur viktigt och troligt det är att nå målet

Person → Beteende → Resultat

Bandura, 1977

31

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Self- efficacy påverkar:

- Våra handlingar; hur vi tänker, känner, gör
- Hur mycket man anstränger sig
- Uthålligheten vid motgångar
  - Hög SE → anstränger sig mer
  - Låg SE → ger lättare upp

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

The Transtheoretical Model

- ❖ Förändringsstadier (Stages of change)
- ❖ Beslutsbalans (Decisional balance)
- ❖ Förändringsprocesser (Processes of change)
- ❖ Self-efficacy

33

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

...och så halkar man ner igen...

Ej beredd/omedveten/förnekar

Osäker/begrundar

Förberedelse

Handling

Bibehållande

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

TTM

Pros ↑   Cons ↓   Pros > Cons

Precont   Cont   Prep   Action   Mainten   Term

Upplevelse-Kognitiv   Upplevelse Emotionell   Beteende

Self-efficacy →

35

MÅLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Health Belief Model

Det upplevda sambandet mellan hälsa/ohälsa och beteendet styr beteendeförändringsprocessen

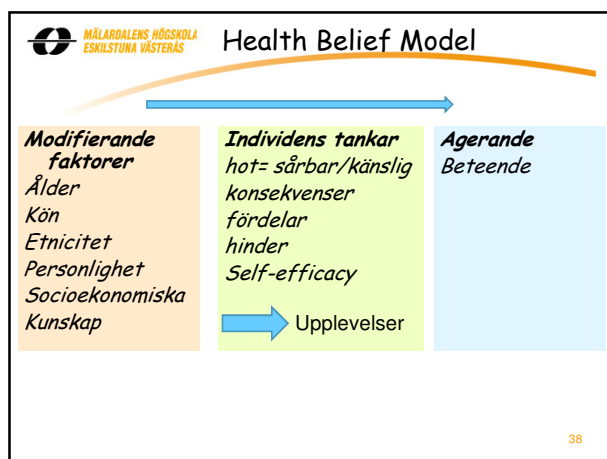
36

 MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Health Belief Model

- ✓ Hur sårbar/känslig är just jag?
- ✓ Hur allvarliga är konsekvenserna?
- ✓ Vilka är fördelarna med att ändra till hälsosamt beteende för just mig?
- ✓ Vilka hinder finns för att jag ska ändra/starta med ett beteende?
- ✓ Self-efficacy

37

 MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Information är nödvändigt men ofta otillräckligt för beteendeförändring....

- Därtill krävs att individen:
  - ✓ Är medveten om problemet
  - ✓ Äger problemet
  - ✓ Beslutat att åtgärda problemet
  - ✓ Har tilltro till att han/hon kan åtgärda problemet
  - ✓ Har färdigheter för att klara av att åtgärda problemet

 MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Motiverande samtal

Praktisk metod = färdigheter

Att vägleda genom förändringsprat

Att utforska ambivalens

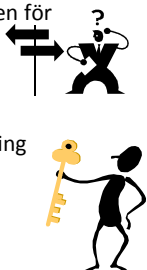
- Fråga
- Lyssna
- Informera

Men bygger på ett flertal teorier och modeller

 MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

2 faser

- Att förstärka den inre motivationen för förändring
- Att förstärka beslutet om förändring

The illustration shows two stick figures. The first figure is standing with a question mark above its head and a hand pointing to a sign with two arrows pointing in opposite directions. The second figure is standing and holding a large key.

 MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Att öka motivation

- Uttryck empati
- Tydliggör diskrepans mellan önskat beteende och det aktuella beteendet
- Stärk self-efficacy

Fyra vägledande principer R.U.L.E

- Rättningsreflexen – motstå (roll with resistance)
- Utforska och förstå patientens egen motivation (tydliggör diskrepans mellan önskat beteende och det aktuella beteendet)
- Lyssna med empati (öppna för berättande)
- Empowerment; patientens makt över sitt eget liv (stärk self-efficacy, låt patienten välja)

Motstå rättningsreflexen

”Bumerangeffekten” eller
 ”Tryck föder mottryck”
 Vad är det du vill förändra?

Utforska och förstå patientens egen motivation

Varför vill du förändra?

Värdera inte – Reflektera utifrån:

- Motstånd
- Förändringsprat
  - vilja
  - förmåga
  - skäl/anledning
  - åtagande
  - agerande

Jämför....

vilja	överväga-kontemplation
förmåga	förberedelse
skäl/anledning	förberedelse/förändrprocess
åtagande	förberedelse
agerande	handling

Lyssna med empati

- Reflektivt lyssnande
- Låt patienten prata färdigt – avbryt inte
- Speglingsteknik
- Hypotetiska sammanfattningar ”har jag förstått rätt”

Validering - bekräftelse

- Aktivt lyssnande, empati, kroppsspråk
- Erkänner upplevelsen som verklig
- Uttrycka acceptans för beteende
- Inte bara sann utan även viktig
- Du har förstått utan att döma

 Validering

- Jag försöker börja träna men det är inte så lätt när man har tre små barn och så mkt ont som jag har.
- Du försöker verkligen påbörja och verkar få kämpa med detta mer än många andra behöver.
- Det måste vara jobbigt för dig.

Icke validering:
Du förstår väl att du måste träna för att orka med dina barn och allt.

 Empowerment

Patienten äger sitt problem
dvs
Kan med din hjälp utforska underlättande och hindrande faktorer vid beteendeförändring

 Kommunikationsstilar

Följa	Vägleda	Styra
→		
Lyssna Föreskriva	Flika in information och råd	

 Att följa

Att lyssna och kontrollera att man förstått rätt
Bra start på samtalet!

Träna:
Låt någon berätta om ett praktiskt problem (byta däck på bilen, lämna barn på dagis, sy gardiner....).
Pröva att lyssna och kontrollera att du förstått rätt.

 Att vägleda i samtal

Öppna inbjudande frågor:

- Vad tänker du om ditt problem/hur det har gått sen sist/om hinder/vad som skulle underlätta?

Rikttningsfrågor:

- Vad vill du/vad kan du/varför vill du?

Fråga om vikt och tilltro, Ev med mätskala: Hur viktigt är det?

- Vad tror du om din förmåga att?

 Att vägleda i samtal

Fråga om för och emot:

- Finns det några fördelar med att inte ändra? Vilka är nackdelarna med att inte ändra?

Nyckelfråga (var är patienten i förändringsprocessen?):

- Så vad tänker du nu om att börja träna/sluta röka...?

Hypotetiska frågor:

- Vad skulle kunna få dig att?

Ambivalens och motstånd

Motstånd: spegla och låt patienten utforska fråga om lösningar (patientens egna...)

Ambivalens: spegla och låt patienten utforska vikt och tilltro

Att framkalla förändringsprat

Lyssna och spegla motstånd och fördelar med beteendeförändring

Använd gärna en 0-10 skala och be patienten markera tex:

- hur viktigt är förändringen för mig
  - hur säker är jag på att klara av förändringen
- Kan få igång förändringsprat

Åtagande

- När tänker du börja? Om tveksam – be patienten ta fram almanackan
- Hur tänker du göra? Om tveksam – fråga om du får ge exempel på hur man kan göra, be patienten fundera och välja
- Finns det hinder? Hur ska du göra med dessa (strategier)?

Hinder för bra samtal

- Prata mer än patienten
- Ligga före patienten i processen
- Slutna frågor
- Konfrontation
- Hot, varningar
- Upplevd tidsbrist

Underlättande för bra samtal

- Prata mindre än patienten
- Lyssna
- Sammanfatta och kontrollera att du förstått rätt
- Öppna frågor
- Lugn "Vi hinner så långt som vi hinner"

Färdigheter/teknik

Ett **integrerat** sjukgymnastiskt och beteendemedicinskt perspektiv på undersökning och behandling av patienter

Rörelse som...

Kroppsligt fenomen

- Rörlighet
- Stabilitet
- Muskelfunktion
- Koordination
- Balans

Beteende

- Tankar
- Känslor
- Aktivitet

I en fysisk och social omgivning

MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA

Beteendemedicin inom neuro (stroke)

- Det finns evidens för att self-efficacy har samband med olika utfallsmått efter stroke; livskvalitet, upplevd hälsa, depression, ADL och fysisk funktion.
- Det finns också växande evidens på fördelar för program som riktar sig på egenvård och bygger på self-efficacy principer, men det optimala formatet för att leverera dessa interventioner för personer med stroke är inte klarlagd.

MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTRA

Beteendemedicin inom smärta

- Rekommendation vid långvarig smärta i nacke, skuldror och ländrygg
- Hälsa- och sjukvården bör ge beteendemedicinsk behandling inom ramen för sjukgymnastisk behandling (**prioritet 4**).

MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

SBU 2006

- Fysisk aktivitet / träning kompletterad med beteendepåverkande åtgärder ger bättre effekt än enbart träning eller standardbehandling vid smärta i
  - ländryggen
    - Smärtintensitet, Livskvalitet
  - nacken
    - Livskvalitet, bättre funktion i dagliga aktiviteter och färre antal förtidspensionerade

MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

SBU 2010

- Beteendemedicinsk behandling är mer effektiv än fysisk aktivitet/träning enbart eller kombinationsbehandlingar av fysisk aktivitet/träning, manuella och fysikaliska metoder
  - Aktivitetsförmåga
  - 2-5 år efter avslutad behandling

(Starkt vetenskapligt underlag
⊕⊕⊕⊕)

MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Evidens för self- management

- Långvariga tillstånd/Kroniska sjukdomar (Lorig et al)
- Hjärtsvikt (Wright et al 2003)
- KOL och astma (Warwick et al 2005)
- Artros (Steven et al 2008)
- Långvarig smärta (Keefe et al 2000, 2006, mfl)
- Sjukgymnastik
  - Långvarig nacksmärta (Gustavsson et al 2010)
  - Långvarig muskuloskeletal smärta (Åsenlöf et al 2005 o framåt)
  - Whiplash (Söderlund et al 2000 o framåt)